

Mindannyian vétkeztek, és híjával vannak Isten dicsőségének...¹

Rezenció Tihanyi Miklós *Bűn - Hit - Szabadulás* című könyvéről

SÁRIK Eszter²

Tihanyi Miklós könyve *Bűn - Hit - Szabadulás* címmel 2019-ben látott napvilágot a Nemzeti Közszerződés Egyetem gondozásában. A könyv – bár viszonylag rövid – mély és alapos elemzést tár az olvasó elé a börtönök világáról, a büntetés-végrehajtási intézetek működéséről, elsődlegesen a börtönmissziót helyezve a fókuszba.

A laikus közvélemény intenzíven érdeklődik a börtönök világa iránt. Számos film és irodalmi alkotás enged betekintést ebbe a zárt és speciális létformába, azonban ezeknek a műveknek a nagy része negatív (már-már brutális), mégis gyakran szinte romantikus színben mutatja be a börtön belső működését. Jellemzően úgy, hogy egy – a néző által rokonszenvesnek tekinthető – főhős vakmerő szökése zárja le a fordulatos cselekmények sorát. A valóság azonban nem Monte Cristo grófja, és nem is Harrison Ford intellektuális kalandja, amely kivezet a börtön „komor” és – a művészet által rendre – igazságtalannak ábrázolt világából. Nem. A valóság ennél egyszerűbb sokkalta „szürkébb”, ugyanakkor lényegesen színesebb és árnyaltabb is. (És jóval komplexebb annál, mintsem, hogy egyetlen jól komponált krimibe beilleszthető lenne.)

A börtön a félresikerült, a kisiklott életek gyűjtőhelye: az egyszeri, többszöri vagy akár sorozatos megbicsaklások, kisebb vagy fatális botlások következményének esszenciális manifesztációja. Aki börtönbe (büntetés-végrehajtási intézetbe) került, az – az esetek döntő hányadában³ – bűnös, hiszen nemcsak teológiai vétket, hanem büntetőjogi értelemben vett bűncselekményt követett el; vagyis súlyos mértékben vétett a fennálló jogrend ellen. Ezeket a sorstragédiákat azonban az élet nem a börtönben kezdi írni: a bűnelkövetők rendszerint hátrányos helyzetű, valódi gyermekkor és családi háttér nélküli emberek, akiknek kacskaringós (vagy inkább hullámvasútszerű) életét általában mindössze néhány fénylő pont teszi

¹ Pál levele a rómaiakhoz, 3,23.

² Dr. Sárk Eszter Katalin PhD, Országos Kriminológiai Intézet, Bűnözés-kutatási és Elemzési Tudományos Osztály, tudományos főmunkatárs.

Eszter Katalin Sárk, PhD, National Institute of Criminology, Crime Research & Analysis Division, Senior Researcher, E-mail: sarik@okri.hu

³ A pontosítást azért kívánkozik a mondatba, mert természetesen nincsen egyetlen állam sem, ahol az igazságszolgáltatás 100%-os pontossággal tudna dolgozni, így előfordulhat – nagyon kis százalékban –, hogy valaki az adott bűncselekmény elkövetése nélkül kerül a büntetés-végrehajtási intézet falai közé.

elviselhetővé. Ugyanakkor az is tény, hogy a zárt falak közötti létezés – és a börtönélethez való kényszerű alkalmazkodás/igazodás – sok esetben a már meglévőkön felüli, szigorúan záródó pecséttel látja el a bekerülőök sorsát.

Tihanyi művében emberekről van szó: kényszerű módon (ámde adekvát reakcióként) zárt intézményben lévő emberekről, akiknek a bűne a társadalom szemében vitathatatlan.

Ez a bűn azonban Isten szemében egészen más. Nem kisebb annál, mint ahogyan mi látjuk; de nem is (feltétlenül) nagyobb az átlagember bűnénel: a *mi* bűneinknél. Tihanyi elemzésének egyik fordítókulcsa könyvének második fejezete, ahol megalapozott elemzést tár az olvasó elé a keresztény⁴ bűnfelfogásról. Ez a teológiai alapvetés elengedhetetlen az egyházak börtönmissziójának megértéséhez; e nélkül ugyanis az egyházak büntetés-végrehajtási munkája érthetlenné válna, de legálábbis azonos lenne a többi segítő tevékenységgel.

A monográfia segít megértenünk azt, hogy mi az, amiben az egyházak többletet, pluszt tudnak nyújtani; mi az, amiben a keresztény emberkép eltér a szekularizált modernizmus humán felfogásától, ami által a misszió „hozzáadott értéket” képviselhet a börtön falai között. Míg ugyanis a hétköznapi felfogás (ez alatt ma már bátran érthetjük az alapvetően szekularizált és individualista gondolkodásmódot) és a büntetőjogi gondolkodás a bűnre egyszeri, időben és térben jól meghatározható aktusként tekint, addig a kereszténység (természetesen az ószövetségi alapok bázisán) a bűnt *állapotként* fogalmazza meg: olyan létállapotként, amelyben csak vétkezni tud az ember.⁵ „Vagyis maga a bűn mint emberi sajátosság, egyfajta kényszerítő ok, amely miatt az ember nem tud másként cselekedni, csak bűnösen. Minden, amit Istentől elszakadva, hit nélkül tesz, bűn.”⁶ A bűn elterjedtsége és a bűnösség általános volta azonban nem ad alapot arra, hogy a keresztény (bátran mondhatjuk: zsidó-keresztény) bűnfelfogás felmentse az embert a bűnei alól: mindössze – a szerves, humán bűnbeli összetartozás okán – *a bűnnel szigorú, nem pedig a bűnössel.*

Tihanyi Miklós – a bűn értelmezése mellett – kiválóan és teológiai értelemben is megalapozottan vázolja az egyes felekezeteknek a bűn világi szankcionálásáról kialakított álláspontját. A keresztény egyházak az állam büntetőhatalmát elfogadják, a társadalom védelmére hivatkozással, illetőleg azzal a limitációval, hogy – szinte

⁴ Természetesen a műben arra is választ kapunk, hogy az írás miért koncentrálna elsősorban a keresztény egyházakra és a keresztény teológiai kérdésekre. Ez a választás/terminológiai „szűkítés” – természetesen – teljes mértékben megalapozott és indokolt a zsidó-keresztény kultúrában, és egy (papíron mindenképpen) keresztény többségű országban.

⁵ Ha az ember – Isten-nélküliségében – folyamatosan a bűn állapotában él, a kiszakíthatósága állandó fájdalmat okoz, és állandó szembeszegülésre készíti az Isten általi világ rendjével szemben. Bár nem tisztünk teológiai fejtegetésekbe bocsátkozni, de azt érdemes megjegyezni, hogy ez a fajta bűnszemlélet minden keresztény felekezetet sajátja. A bűn az emberi élet szerves része, és az Isten-nélküliség, az Istenhez való tartozásból történő kiszakadás szükségszerűen hozza magával életünk tényszerű, napi bűneit. Az állapotból fakad a tett, nem pedig egy ad hoc, pillanatnyi döntés következménye az.

⁶ Tihanyi Miklós: *Bűn – Hit – Szabadulás*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. 9.

elengedhetetlen feltételként – határozzák meg a sérelmek reparálását is.⁷ A büntetőjog által bűnősként meghatározott emberről vallott emberkép, a társadalom jogos és akceptálható védelme, illetőleg a sérelem helyreállításának igénye együttesen határozzák meg tehát az egyházak – immanensen pedig a vallás – helyét a börtönfalakon belül is, amely paradigmák ugyanakkor könnyedén szinkronba hozhatók a büntetőjog speciális prevenció – generális prevenció büntetési céljaival is. Tihanyi Miklós munkájában ezen a morális párhuzamosságon keresztül mutatja be a börtönmissziók helyét a büntetés-végrehajtás rendszerén belül. Ha ugyanis a Bv. tv. a büntetés elsődleges céljaként a reintegrációt fogalmazza meg az elítéltek számára, ennek egyik módja és eszköze lehet az, hogy az egyén felelősségérzetét fejlesztik a börtön falain belül, amelyhez szinte evidensen csatlakozhat a hit rendszere mint „személyiség- és értékrendformáló” eszköz.

A *Bűn – Hit – Szabadulás* tehát nem – elsősorban – a fogvatartottak világába és életútjába enged betekintést, hanem a börtönmisszió témakörére koncentrál. A börtönmisszió pozíciója, annak praktikus és jogi helyzete mindig is problematikus volt a büntetés-végrehajtás és az egyházi intézmények rendszerében, noha biblikus megalapozottsága teljesen egyértelmű. A börtönmisszió – teológiai értelemben – Pál és Szilás történetéig vezethető vissza, amelyben a bebörtönzött apostol és kísérője a földrengés által kitérülő börtönkapuk és lehulló bilincsek ellenére is a börtön – immáron képletessé vált – falai között maradnak, jelezvén hűségüket az Úrhoz, és megmentve a foglárt az öngyilkosságtól. A hitbeli alap tehát adott: a misszió útja – vitán felül – a börtön irányába is vezet: nem korlátozva Krisztus hirdetését a fogvatartottakra, hanem természetesen kiterjesztve azt az őket őrzőkre is.

A misszió azonban nem pusztán Isten igéjének hirdetése, hanem egyfajta kultúrmisszió is. Tihanyi a problémakör értelmezésére az inkulturáció fogalmát használja, ami azért is adekvát, mert a fogalom inkorporálásával már a mű elején egyértelművé teszi a lelkészek/papok mozgásterét, felvázolja a befogadóközeg társadalmi, lelki és szellemi vonatkozásban is heterogén jellegét, és a kereszténységtől – a keresztény gondolatvilágtól, fogalmaktól – jellemzően távoli voltát. Nagyon fontos Tihanyi Miklósnak az a megállapítása, amelynek értelmében: „Az inkulturáció nem egyirányú [...] A börtöntapasztalatok gazdagítják az egyházat is.”⁸ Emiatt a kölcsönös inkulturáció miatt tehát az egyházak feladata nem merülhet ki „sablonos” igehirdetésekből vagy automatizált válaszreakciókban; a börtönmisszió feladata ennél sokkal komplexebb, és egy közös – mindkét fél számára érthető – nyelv kialakítását igényli. Vagyis a börtönlelkésznek (vagy a börtönmisszióban más minőségben jelen lévőeknek) olyan közeget kell teremtenie, amelyben valódi szavak hangzanak, hús-vér emberek között, és az egyház számára oly evidensen használt szó- és eszközkészlet ehelyütt nem (biztos, hogy) elegendő. Valódi nyitásra, a fogalomkészlet „magyarról magyarra” történő lefordítására van szükség, hogy a szavak és üzenetek értelmet

⁷ A keresztény felekezetek között vannak hangsúlybeli eltolódások a büntetőhatalommal kapcsolatban, azonban mint általános zsinórmérték a fentiek akceptálhatók.

⁸ Tihanyi (2019): i. m. 20.

nyerjenek és eljussanak azokhoz a bűnösökhöz, akiknek talán a legnagyobb szükségük van a szeretet, a hit és a megbocsátás érzéseire.

Tihanyi Miklós könyvéből azonban nemcsak a lelki, hitbeli és szellemi egymásra hangolódás nehézségeiről kapunk képet, hanem a börtönben végzett missziós tevékenység szervezeti komplexitásáról, jogszabályi beágyazottságáról is. A monográfia segítséget nyújt a fogalmak tisztázásában: a szerző elhatárolja egymástól a börtönlelkészi szolgálat és a többi missziós feladatot ellátó vallási közösség jogosultságait és feladatköreit, egyszersmind felvázolja az állam és az egyház együttműködésének alkotmányos hátterét, amely ebben a – fizikálisan is zárt és legitim erőszakot használó szervezetben – nem tekinthető indifferensnek. Képet kaphatunk a történelmi egyházak és a missziós feladatokat ellátó kisebb felekezetek kapcsolatáról, illetőleg az ökumenéről, amely ebben a kontextusban nem redukálható absztrakt kívánalommal, hiszen a hiteles és megélt keresztény (keresztyén) egység nélkül a börtönlelkészi szolgálat „kivéreztetné” saját szolgálatát. A fogalmi alapvetések viszont abszolút nem öncélúak, hiszen ez által érthetjük meg azt a munkát, amelyet a hit eszközével a lelkészek/papok a rácsok mögött végeznek; és ez által válnak értelmezhetővé a tevékenység – szerepéből, pozíciójából fakadó – szükségszerű korlátai is. A könyv külön értékét képviseli a külső-belső együttműködés paramétereinek ecsetelése.

Az alapos munka – éppen körültekintéséből adódóan – természetesen nem nélkülözhet bizonyos mértékű kritikai felhangot sem. A könyv tengelyét az úgynevezett APAC⁹-részlegek bemutatása adja, amelyek speciális vallási részlegek, az alábbi céltételezéssel:

1. „A börtönök humanizálásának elősegítése anélkül, hogy szem elől tévesztendő a büntetés célját.
2. A visszaesővé válás megelőzése.
3. Alternatívát nyújt arra, hogy helyes irányt vegyen az elítéltek élete.”¹⁰

Az APAC rendszerének braziliai kialakulása önmagában figyelmet érdemel, amelyről Tihanyi könyvéből hasznos és izgalmas adalékokat ismerhetünk meg. Az APAC egyik működési alapelve az, hogy a fogvatartottak (bizonyos fokú) autonómiát élveznek, ezzel is erősítve felelősségérzetüket: mind elkövetett bűneik (bűncselekményeik), mind fogvatartotti magatartásuk, mind életük további alakulásának vonatkozásában. Nemzetközi szinten az APAC-rendszer három formában valósulhat meg, amely eltérő börtönrezsimeket és társadalmi kapcsolattartást, illetve „külső” személyek különböző mértékű jelenlétét jelenti a büntetés-végrehajtási intézet falain belül. Noha az eredeti APAC-rendszerben jellemző autonómia és társadalmi beágyazottság korántsem általános – jellemzően ennél szűkösebb szabadságfokkal és szociális együttműködéssel funkcionálnak a szisztémák – a magyarországi vallási

⁹ Association for the Protection and Assistance of the Convicted.

¹⁰ Tihanyi (2019): i. m. 41.

körletek még a tágan értelmezett APAC-felfogásba is csak „nyögve nyelősen” férnek bele. A magyarországi vallási részlegeken folyó lelki gondozás, a körletre való bekerülés és az onnan való kikerülés bemutatása, egyszersmind a tárgyalt kérdések kapcsán felmerülő – jogi és morális – aggályok ismertetése szervesen illeszkedik a szerző koherens gondolatmenetébe és érett erkölcsi felfogásába.

A könyvnek vitathatatlanul a(z egyik) legizgalmasabb része a fogvatartottak körében készített kérdőív, amelyet Tihanyi Miklós a Schwartz-féle értékrendmérés alapján végzett el. A felmérés három csoportban szondázta a megkérdezettek értékrendjét, akképpen, hogy a válaszok alkalmasak legyenek a vallásos nevelés eredményeinek értékelésére. A megkérdezett 200 fogvatartott két csoportra osztott, amelyben – majdnem fele-fele arányban – voltak vallási körleten lévő és nem vallási körleten lévő elítéltek; illetőleg másodlagos kontrollcsoportként nem fogvatartott gyülekezeti tagok kerültek a kutatási mintába. Anélkül, hogy a kutatási eredményeket ehelyütt elemeznénk – ehhez mindenkinek szívből ajánlom a könyv elolvasását –, két dologra érdemes felhívni a figyelmet: egyrészt Tihanyi módszertani alaposágára, másrészt arra, hogy ismételten igazolást nyert, hogy a vallásosság és az értékrend összekapcsolása – bár roppant vonzó és izgalmas kutatási kérdés – korántsem hoz evidensen értelmezhető összefüggéseket. A vallásosságnak és a hitbéli nevelésnek ugyanis csak közvetett eredményei vannak a viselkedés szempontjából, amelynek a mozgatói és kísérőtényezői sok esetben inkább egyédiek és egyéniek.

A monográfia azonban nemcsak – és szubjektív értékítéletem szerint nem is első-sorban – kriminológiai eredményei miatt jelent élményt az olvasók számára, hanem a sorok mögött rejlő szerzői attitűd okán is. A könyv egészéből érződik ugyanis Tihanyi Miklósnak a fogvatartottakkal – és erről se feledkezzünk meg – a fogva tartókkal való együttérzése, oly módon, hogy ez egyáltalán nem megy a szakmai alaposág és a tudományos objektivitás rovására.